

Szent István emléke a Múzeumegyesületben.

(Dormúth Árpád titkári jelentéséből.)

KILENCSZÁZ ESZTENDŐ távlatába nyúlunk vissza tekintetünk, midőn e jubileumi év küszöbén a Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeumegyesület keretében e város multjára pillantunk. Kilencszáz esztendő! Rövid időköz az örökkévalóság tengerében, de hosszú mult egy népnek életében, még hosszabb az emberi alkotások korlátokhoz kötött létében. Több mint 900 éve, hogy országrendező első szent királyunk itt a Sárrét mocsár-tengerében földnyelvként benyúló homokháton, mint valami természetadta védett helyen megépítette ezt a várost, hogy aztán beléhelyezvén a nemzet templomát, Nagyboldogasszony bazilikáját messze földre hirdesse királyi székének ragyogó büszkeségét, Európaszerte vakítón fénylő hófehér tekintélyét. Ennek a városnak adatott meg az első városjog, és ezzel a kiváltságok egész sora emelte ki polgárságát a várispánságok hatásköréből. Ez a «*ius Albensis*» lett mintája későbbi városainknak, és így méltán illethette meg a Székes-város címe, mely első helyet jelentett számára az egyenrangú és feltörekvő városok között. Szent István szelleme óvta, védte városunkat közel ötszáz évig a kelet és nyugat ellenséges áradatai, a tatár és német támadásai ellen, míg a lelkeben meghasonlott, szenvedélytől és hatalmi érdekektől elvakított magyarság széthúzásával maga nem nyitott utat a töröknek, úgyhogy százötven esztendeig népek országútja lett ez az árva föld. Városunk sorsa meg volt pecsételve. 1543-tól 1688-ig, tehát közel százötven évig török martalóc balkáni népség és katonai alparancsnokok szabad prédája lett az egykor királyokat magába fogadó büszke város és nyomukban üszök és romhalmaztornyosult az égnek, amikor kétszázötven évvel ezelőtt a felszabadító csapatok ide bevonultak. Mi sem mutatja világosabban a pusztulás képét, mint azok a maradványok, amelyeket az ásások most feltártak. Kő nem maradt kövön, egyetlen krizmás, koronás fő nem nyugodott eredeti nyughelyén. Méltán bucsújárahelyé

kellene tehát válniok e magyar vérrel megszentelt romoknak, az európai kultúra bucsújáró helyévé, mert kiáltó példája annak, mikép áldozta a középkori Magyarország vérét és emberanyagát az újkor hajnalán azért az Európáért, mely e sáncok mögött éppen ekkor gazdagodott az Újvilág kincseivel és építette ki új-kori kultúrájának alapját.

Kétszázötven évvel ezelőtt 1688 május 20-án szállt fel a Te Deum hangja Széchenyi Pál veszprémi püspök ajkáról a vár piacán és közel 250 év múlva ismét egy Széchenyi — ennek a magyar katonatörzsből kinőtt családnak sarja — gróf Széchenyi Viktor, szeretett elnökünk volt az első, aki 1931 május 10-én a Múzeumegyesület közgyűlésén felvetette azt a gondolatot, hogy e város szentelt ősi hagyományait nemcsak lélekben kell megőriznünk, hanem gondoskodnunk is kell arról, hogy királyi emlékei napvilágra kerüljenek, és méltó külső környezetben megőriztessenek, hirdetvén az egész országnak a szentistváni Magyarországot dicső multját.

Ennek a gondolatnak a szolgálatában buzgólkodott most Marosi Arnold, múzeumunk lelkes igazgatója, e város történelmi szellemének lankadatlan élesztője, amikor 1932 május 30-án ugyancsak az egyesület közgyűlésén azt javasolta, hogy Szent István halálának közelgő 900 éves évfordulójára való tekintettel forduljon az egyesület Székesfehérvár és Fejér vármegye törvényhatóságaihoz, hogy a centenárium méltó megünneplésének gondolatát magukévá tegyék. Az egyesület ezt annál is inkább lelkesedéssel fogadta, mert ennek keretében látta megvalósíthatónak gróf Széchenyi Viktor főispán előző évi indítványát. Az egyesület vezetősege még ugyanezen év folyamán memorandumban fordult mindkét törvényhatósághoz, egyben felelevenítette a Millénium alkalmából törvénybe foglalt nemzeti ígéretet is, t. i. hogy az országszervező Szent István emlékére Székesfehérvárott szobrot állít fel a nemzet. Ezt az eszmét egyébként már 1930 április 30-án a Szent Imre centenáriummal kapcsolatban felvetette egyesületünkben Rauscher Bála választmányi tagunk is, amikor a szobor helyére vonatkozólag átiratban fordultunk a város polgármesteréhez. Mindkét helyről 1932 dec. 21-ére meg is érkezett a válasz, hogy örömmel járulnak a centenárium megünneplésének gondolatához. Fejér vármegye a nagy királyhoz méltó módon megünneplendő erkölcsi és anyagi támogatást is kilátásba helyezett és az előkészítő bizottságba néhai boldogult gróf Károlyi József és Andretti Károly bizottsági tagokat delegálta. Székesfehérvár városa a felállítandó Szent István szobor költségeinek pénzbeli alapjáról gondoskodni nem lesz képes — úgymond — más tekintetben azonban minden alkalmat megragad, hogy a m. kir. kormányt, az egyházi főhatóságot, a hercegprimás Őminenciá-

ját a gondolatnak megnyerje. Az előkészítő bizottságba a maga részéről dr. Kaltenecker Viktor és dr. Say Géza bizottsági tagokat küldötte ki.

Ezen előzmények után 1933 április 30-án megjelent az egyesület választmányi ülésén dr. Hóman Bálint vallás és közoktatásügyi miniszter úr, városunk országgyűlési képviselője, amikor Marosi Arnold a Szent István bazilika helyén talált királyi sírok és tetemeinek visszaszerzésére irányuló indítványát terjesztette elő, amihez a miniszter úr készséges hozzájárulását nyilvánította, sőt visszahozható volna — úgymond — III. Béla eredeti vörösmárvány koporsója és Szent István kőszarkofágja is.

A továbbiakban dr. Csitáry G. Emil városunk történelmi érzékű, agilis polgármestere vette át a szerepet. Az ő közbenjárására valósult meg az Idegenforgalmi Bizottság előterjesztése a Nagyboldogasszony templom maradványainak újból való feltárása, mellyel kapcsolatban 1935 január 8-án Marosi Arnold királyi emléksarnok és kőtár felállítását sürgette, ahol el lehet majd helyezni a múzeum, a püspökség, a Nemzeti Múzeum tulajdonában lévő és az ásatásoknál majdan előkerülő értékes faragványos köveket, nemkülönben Szent István kőszarkofágját is. Az ásatás ügyét dr. Hóman Bálint vall. és közokt. miniszter úr is magáévá tette és a Műemlékek Orsz. Bizottságát bízta meg a feltárás munkálataival, ami 1936 év tavaszán meg is kezdődött. Ugyanezen évben örömmel közölte a polgármester az egyesülettel, hogy a Nemzeti Múzeum Tanácsa Székesfehérvárnak engedte át az ott őrzött Szent István szarkofágot és egyéb bazilikai köveket. Az egyesület maga részéről titkárát Dormúth Árpádot bízta meg az értékes anyag összegyűjtésével és leszállításával, aminek kapcsán még sok az itteni bazilikai sírokból az előbbi ásatások során előkerült anyag tárult fel, aminek szintén Székesfehérvárott volna a legméltóbb helye. Ha már úgyszólván minden innen előkerült anyagot vissza lehetett kapni, ép ezekről a kisebb értékű tárgyakról, a királysírok emlékeiről kellene lemondanunk?

De magáévá tette Hóman Bálint miniszter úr a nemzet régi adósságát is és a megvalósítás terére vitte az 1896-ban ünnepélyesen megígért Szent István szobor ügyét, amikor nemes elhatározással a nemzet egyeteme elé vitte a kérdést és Sidló Ferenc szobrászművészt a szobor megmintázásával és kivitelezésével megbízta.

Minderre 1936 év őszén Magyarország kormányzója vitéz nagybányai Horthy Miklós Öfőméltósága rakta rá a koronát azzal, hogy nagynevű és történelemmel átitatott lelkületű képviselőnk Hóman Bálint miniszter úr közbenjárására Székesfehérvárt jelölte meg az 1938 évi centenáris ünnepségek politikai központjául, amikor az itt tartandó országgyűlés keretében tör-

vénybe iktatják majd Szent Istvánnak, az országépítő nagy királynak emlékét.

Amikor méltó büszkeséggel töltött el bennünket a gondolat, hogy vállvetett munkával sikerült városunknak multjához méltó helyet elfoglalnia a nemzet egészében, most már a méltó fogadásról kellett gondoskodni. Dr. Csitáry G. Emil fáradhatatlan munkás egyénisége megteremtette az új városháza monumentális barok palotáját ódon hangulatú udvarával és nemesen modern közgyűlési termével, ahol Kontuly freskója a magyar alkotmány ősi magna chartájának, az Aranybulla itteni kihirdetésének jeletét örökítette meg. 1936 októbere folyamán beadvánnyal fordultunk tehát polgármesterünkhöz az itt tartott országgyűlések és királykoronázások helyének megörökítése tárgyában. Juhász József megyénk és városunk életének hivatott kutatója összeállította az országgyűlések sorrendjét és főbb alkotmányjogi jelentőségüket. Ezt városunk polgármestere örömmel fogadta és az új közgyűlési teremben ott hirdetik immár a feliratok a város alkotmánytörténeti szerepét.

Ekként hódolt tehát az ősi város és benne a régi hagyományokat ápoló Múzeumegyesület alapító első szent királya emlékének, így készítette elő vállvetett munkával a nagy centenáriumot, de megvalósításának oroszlánrésze dr. Csitáry G. Emil polgármester, gróf Széchenyi Viktor főispán és dr. Hóman Bálint vall. és közokt. miniszter úr érdeme.

A királyi lábnymok által megszentelt maradványok itt állanak előttünk, hogy felkeltség a laikus nézők lelkében azt az ájtatos hangulatot, melyet a mult emléke rejt magában. Fehérvár földje megnyílt és századok szólaltak meg belőle. Ha kétszázötven év előtt lélekben és külsőben még jobbára idegen katonákból, iparosokból és kereskedőkből álló polgársága újjáépítette az alig kétszáz házból álló romhalmazt, azt csakis Szent István atyai segítségével eszközölhette. Nem mult el ötven esztendő a restauráció után, és Fehérvár polgársága belépett a magyar sorsközösség egységébe azzal a ténnyel, hogy a szent királyt patronusának választotta. Azóta lélekben magyarrá lett e nép, és ma egy szívvel lélekkel ünnepli az egész város a nagy király kilenc százados emlékét.